

Nini Roll Anker (1873–1942)

Nini Roll Anker kom selv fra overklassen, men tok tidlig parti for de svake og undertrykte. Hun skrev om arbeiderkvinnenes kår, kritiserte den ødeleggende oppdragelsen av jenter og engasjerte seg i kampen mot krig. Mest kjent av bøkene hennes er *Den som henger i en tråd* (1935) og *Kvinnen og den svarte fuglen* (1945), mens fortellingen nedenfor er skrevet i 1924.

Godsets herre

Høstkvalden gjorde det skumt mellom granene, som ringet inn plassen og de små dyrkede jordlapper. Hovslag hørtes i stilheten – noen red over berget på andre siden bekken ...

Plasskonen kom frem i fjøsdøren, lydte og håndskygget øynene. Nå så hun hest og kar – en stor kar i kawai på en blakk gamp. I samme blinken drog hun kjensel på ham, enda det var år og dag siden hun hadde sett ham – lynrapt fikk hun føttene ut av tretøflene og smatt over det vesle tunet i hoselesten, fremlut og skygg, lik dyret som blir vår hauken.

Ved innkommen drog hun igjen døren etter seg og ble stående, med hånden på slåen – det lave rommet sluknet med ett.

Steng ikke døra, mor, skrek det i – vi ser ikke skumme ...

Hysst! hvisket moren. Og slik makt var det i røsten, at jentene slapp det de stod med, og tverrsnudde.

Nå rann morens ord gjennom tussmørket bort til dem, en het, åndeløs kvisker: Det kom en kar østfra over kloppen, – det var han sjel – det var hosbond, gud trøste dem alle i Jesu navn. Svint, svint – stikke unna kjørrøl og rot, nøre på varmen – høfse seg og tie still ... Og spurte han, var det at svare som sant var, at'n far hadde sjuknet i vårkreppa og her satt de i nøden ... Og ville han ta til takke, så fikk de i Guds navn sette frem for ham og friste gjøre ham til lags. –

Så snar og stilt kom rytteren skogstien frem til huset, at ridepåken small mot veggen enda mens Letta Risbråten stod med hånden på dørhaven og formante døtrene sine. –

Rittmesteren bøyd hodet og steg over den høye dørstokken inn i sin leilending salig Anders Risbråtens stue. Etter ham fulgte de tre kvinnene. Med list og med lempe hadde det lyktes for dem å få hesten inn på den vesle låven. Alle fire var de varme og oppkavet av strevet – rittmesteren tørket ansikt og hals med et stort broket silketørkle og slapp seg ned på benken innved bordet med en ed – Fanden inderlig annamme disse bygninger på landsbygden – hus og uthus for haugefolk og tusser ...

Hadde de øl, kunne de sette frem. Melk drakk han ugjerne.

Den yngste av de unge jentene nærmet seg bordet; hun bar sadelvesken og ridepiskan

– med nedslagne øyne og varlig som håndterte hun krustøy, la hun sakene fra seg på ytterste snippen av det rødmalte langbord. Ildskjæret fra den åpne gruen gyllet håret og kinnet; de lange øyenvippene skalv heftig.

Du kan spenne opp remmene, sa rittmesteren – han ble ved å se på henne. Bevingen i det blottende unge kvinneansikt øket, hendene famlet og tok imist, leppene gled fra hverandre og ville briste av blod ...

Ta det rolig, lille – han rettleidet de dirrende fingrer. Først den – så den ... sa han.

Litt etter helte han seg bakover og lo – lot seg sige ned på benken til veikryggen fikk stø mot en stokk i veggen, og rettet benene, så det skurte i sporene ...

Har Dere seng i kammerset der inne, min gode Letta, spurte han – den klare, stutte latteren hadde som gjort ansiktet yngre.

Leie skulle hosbond få, om han ville tekkes – konen tok et steg frem fra gruen, bak henne tukket døtrene seg sammen som fugleunger – men senglaken og overbredsel ... hun stanset opp og fingret på de to tynnslitte sølvringene hun bar på høyre hånd.

Laken av skinn førte han alltid med seg, de var å finne sammenrullet bakpå sadelen. Men ren halm ville han ha under seg, og rikelig; item ønsket han et aftensmåltid. Av tasken ville de erholde brennevin, sukker, te og røket kjøtt – smør, brød eller kake og varmt vann kunne huset formodentlig prestere?

En kopp te vann ville smake ham fortreffelig – han var en del maroder etter fire dages ritt. Og herfra til gården var det ennå gode tre mil. Han ville spise, sove og ride videre i morgen klokken åtte slett.

De kan sette Dere i sirkulasjon, mine venner – han lo igjen: de tre kvinner stod fremdeles urørlige som milestolper, morens hode hadde seget over på siden mens han talte, og hun hadde åpnet munnen for bedre å fatte. –

Litt døsig satt han og fulgte det travle stell, som nå fylte stuen med hvisk og lyd. Ilden på gruen var alene om rommet – forrådet av støpelys var gått med i Anders Risbråtens gravøl; konen var utrøstelig over denne malør, men han beroliget henne: det passet ham å sitte i det milde lys fra bjerkekubbene, hans øyne var anstrengte av vind og sol – det passet ham å sitte rolig her og meditere.

Og lyset lekte med de unge kvinneskikkelser ...

Døren til kammerset ble åpnet. Der inne stod den lyshårete, den lille blyge, som nyss hadde brakt ham sadeltasken; hun lyste for søsteren med en tyristikke, løftet og senket armen med den flammende stikke. Det smukke ansikt luet til, bleknet bort, glødet atter frem ... Og forbi dørgapet gled søsteren med noe i favnen, hennes kraftige silhuett med de svære

hårfl etter tegnet seg fint mot det flakkende rødskjær ...

Mens han spiste, satt de tre kvinner ved siden av hinannen på krakken ved gruen; de unge satt tause, begge med hendene gjemt i fanget, – andektige som bønders skikk er under måltidets akt.

Han talte en del med moren. Om de øvrige leilendingers liv og forhold; men han berettet også godlynt om sitt ritt skogleies for å kontrollere oppstakingen av den prosjekterte allfarvei. Og da han hadde tømt sin tredje kopp te, lot han dem vite at hans hustru i disse dager ventet sin nedkomst

Letta bar frem en mugge med varmt vann og glass, som han hadde befalt.

Vårherre skjenke hosbond en sønn.

Takk, min gode Letta.

Hun ble stående; og strøk den rundslitte bordkant med pekefingeren.

Om hosbond hadde tenkt å feste Risbråten til nye folk?

Det hadde han rimeligvis. Nå?

Om hosbond ikke kunne være nådig og la henne og småjentene friste å drive plassen? Selv var hun ved god helse, sengfast hadde hun ikke vært siden hun lå i barnseng med gutten ...

Nå – hun hadde hatt en sønn?

Ja, hun hadde hatt sønn. Han hadde levd innpå det ellefte året. Da tok Gud ham. Det hadde ikke vært brått så tungt å miste mannen som å se guttungen slukne.

Rittmesteren helte seg atter mot veggen og strakte føttene i de høye blanklærs støvler ut over gulvet. I små blå puff sendte han røken fra krittpipen – det lange, spede rør stod fast mellom hans sterke tenner. Han så på de to ved gruen – begge møtte et sekund hans øyne med et blankt og hastig blikk. Så bøyde de hodet og satt som før.

Og så ville hun bryte og pløye og berge grøden med disse to sukkermøer – hm? Og ville hun selv stille til hoveriarbeidet på gården? Hm?

De var ikke kløkke og ikke var de veikvoksne, jentungene – som hosbond selv kunne se –

Inger, Josefine Vilhelmina, reis dor' – sa moren.

Snart og kattedstilt gled begge opp fra krakken og stod.

Inger ... tok han opp, fortentkt.

Konen førte pekefingeren langs bordkanten –

Og en dag får jeg vel måg, om Gud vil, sa hun – og da er vi berget ... Inte kan det vel drøye så langt med det, heller –

Døtrene så på hverandre; den mørke tok flettene sine og skjulte ansiktet i dem.

... Om hosbond ville være nådig og la henne få sitte på plassen – et års tid, et prøvår

...

Han dampet tobakk – det pep i det lange piperøret som i et svalereir ...

Han var genegen til å tro at det vel ikke hadde hendt i den tid hans slekt hadde eid godset – og det var ingen liten tid, min gode kone, nærmere hundre år – at et fruentimmer var blitt sittende som leilending på en av plassene her i skogen ... Det var sågu intet modest forlangende. Han forbeholdt seg å sove på det.

Da han reiste seg for å begi seg til ro, vek de unge til side for ham og neiet. Han strøk den lille blyge over håret.

Ei, ei, sa han, så støpte Deres allenfals to lys for meg i natt.

De fulgte ham med øynene, de slapp seg til å stirre vidåpent på den veldige rygg – slett som skinn dekket kledesfrakken akslene, hodet satt i halsbindet som krone på stuv, håret var lyst og blankt, og den finhydde fete kjaken disset litt for hvert steg han skridde ... Det sang i sporene – de var gjerne sølvsmidde ...

Høstnatten svøper dem som i en stor svart fell. Og inne i mørket er det hett og stilt.

.. I sengbenken bakom gruen ligger mor og døtre – lysvåkne, umælende, tett i hop – ligger og ly'r på den jevne lyd av en sovendes åndedrett.

Han hadde bedt dem åpne ruten; men kammersvindøyet var gjenspikret. Da hadde han sagt de fikk stille oppe døren.

Lukten etter ham driver fra og til i rommet; tobakk, brennevin, søtt lær ... kast i kast blander den seg med hjemmelukten fra saueskinn og grue – friske, vare nesebor snuser imot den, det nyser fordekt borte i sengbenken ...

Månen kom opp. Inne i kammerset står han på glasset, – han er i minken, skrinn og rød, Letta kan vel aldri tro, det vesle månelysset kan skippe søvnen til noen ... Hun setter seg opp legget øret til veggen.

Herre Jesus –

Det braker til inne i kammerset, sengen gir seg under den svære kroppen – han hiver seg i søvnen og stønner.

Han er våken. De hører han drikker av vannkoppen han befalte dem sette på stolen. Inger, kaller det.

Inger!

Moren leter bortover teppet, glir fingrene over den nærmeste krøkte ryggen og

kommer bort i flettene hennes Inger. Med hånden flat mot datterens skulder skuver hun henne varsomt ut –

Skund deg, barn ...

Uten en lyd slipper jenten seg ned på gulvet – lik en svart skygge trer hun seg gjennom det blå mørket – under stakken lyser det i de nakne føttene.

De hører kammersdøren bli stengt – slåen biter i på innsiden så det gneller.

Lydløst som hun hadde gått, så kom hun igjen, tonte frem som en skygge av skyggen og ville opp i benken. Moren skubbet seg ut mot sengfjelen – uten et ord steg datteren over henne og la seg innved veggen. Om en stund hørte de to andre på blåsten at Inger sov tungt. –

Månen hadde seilt rundt husnoven nå, hadde tatt til i glans – Josefine Vilhelmina kunne se briskebaret, det lå lik små lodne skoppetroll der månelysset svam på stuegulvet. Nå blundet moren også ... det blistret i henne, når hun slapp pusten.

Uten å lee et lem lå Josefine Vilhelmina. Smått, smått vandret månelysset over ryen ved kammersdøren, kløv oppetter veggen og kom bort bakom skjenken ...

Hun sov ikke og drømte ikke – hun hørte det hvasket: Du lille.

Uten en lyd slapp hun seg ned på gulvet – det grånet alt av dagen, varsomt satte hun føttene på de bare flekkene mellom brisken til hun nådde ryen foran kammersdøren.

Du lille!

Klokken åtte slett stod Letta Risbråten ute på tunet og prøvde stagge den store, blakke merren – dyret tygde på bittet så skummet drev av kjeften på det, grov med fremføttene i gressvollen og slengte hodet så hun snøtt greide holde seg på bakken.

Rittmesteren kom ut i solen. Han var reiseferdig og nyraket – de finhydde kjakene sken – over det høye svarte halsbindet stod kravetøyet hvitt som snø. Fra hoggestabben steg han i sadelen. Letta slapp ikke tømme ...

Nå?

Om hosbond hadd et ord å si henne før han for – hun fulgte bortetter vollen, i riks og rykk ettersom hesten drog henne.

Så – hun ville ha hans desisjon på stående fot? Han så ned på henne, de fyldige leppene smilte godliende.

Om hosbond ville gjøre så vel – nå han hadde sove' på det ...

Han rettet seg i sadelen, så bent inn i soløyet og lo så det klang i den klare høstmorgen.

In dubiis qvod minimum, – mumlet han – og han bøyde seg ned over sadelknappen og spurte hvor de to småtøsene hadde forstukket seg?

Jentene var i fjellet – de hadde reist av i otta, de – etter sauene.

Også den lille med det satans lange navn?

Båe tvo, hosbond. Josefine Vilhelmina og Inger – båe i følge ...

Josefine Vilhelmina ... tok han opp.

Han gav konen en daler.

Hun tok pengestykket med venstre hånd – den høyre klørte seg fast om tøylene, så knokene hvitnet.

Nå – så får du i Herrens navn bli sittende på grunden da – det er en sottise, men topp!

På gjensyn, min gode!

Hun stod alene igjen på tunet og neide til ryggen i den blå kawai, som nå slo ut flakene lik vinger over hestens første frie kut –

Gud velsigne hosbond!

Fra *Kvindesind*, 1924

kawai: tykk reisefrakk med stor krage

skygg: sky, redd

klopp: liten bro av stokker

kjærrøl; kopper og kar

høfse seg: rette seg opp

vårkreppa: vårknipa, tid om våren med mangel på mat og fôr

ridepåken: ridepiskan

dørhaven: dørhåndtaket

rittmesteren: offiser i kavaleriet

leilending: person som bor på annen manns jord mot avgift

annamme: ta

krustøy: koppestell

tok imist: tok feil

item: likeledes, enn videre

erholde: finne

maroder: avkreftet, ufør

slett: presis

forrådet: lageret

malør: ulykke, uhell

skogleies: gjennom skogen

hoveri: pliktarbeid på hovedgården

kløkke: myke, spede

veikvoksne: spinkle

måg: svigersønn

genegen: tilbøyelig

stuv: stubbe, stamme

finhydde: med fin hud

i minken: minkende

skiple: forstyrre, komme i uorden

husnoven: hushjørnet

skoppetroll: vingede insekt, bille

blistret: plystret

in dubiis qvod minimum: i den minste tvil

sottise: dumhet

topp!: hypp!

kut: hopp

Spørsmål

1. Hvordan er maktforholdet mellom manenn og kvinnene i novellen?
2. Pek på hvordan forfatteren framstiler kvinnene, og hvordan hun framstiller mannen. Hvilke sider ved dem ønsker hun å få fram?
3. Forfatteren skildrer ikke direkte hva som skjer i løpet av natten, bare antyder. Hvordan gjør hun det, og hva blir effekten?
4. Gud velsigne hosbond! avslutter novellen. Hva ligger i denne replikken?